

DOI 10.31558/2307-2318.2023.2.19

УДК 332.146.2(477):[658.114+37]

JEL D21, I20, O18

Захарова О.В.

д.е.н., професор, професор кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID 0000-0001-5793-6203
e-mail: bonheur5576@gmail.com

Настенко О.Р.

здобувач ступеня доктора філософії з економіки,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID 0000-0002-5005-4168
e-mail: o.r.nastenko.asp22@chdtu.edu.ua

**РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ
ЧЕРЕЗ АКТИВІЗАЦІЮ ПАРТНЕРСТВА БІЗНЕСУ ТА ОСВІТИ**

Доведено, що здійснити розвиток економічного простору регіонів України за сучасних умов можливо виключно на підґрунті активізації партнерських стосунків між закладами освіти та суб'єктами ділового середовища регіону. Визначено та проаналізовано зміст трьох найбільш поширених і результативних форм партнерства освіти і бізнесу. Першою формою обрано створення й реалізацію спільних проєктів між бізнесом та освітніми установами. Другою формою визначено запровадження дуальної форми навчання за широким спектром спеціальностей. Третя форма партнерства пов'язана зі створенням спільних освітніх програм представниками освіти та бізнесу регіону. Систематизовано конкурентні переваги закладів освіти та суб'єктів господарювання регіону, які будуть отриманими завдяки партнерству та реалізації на практиці трьох його виокремлених форм. Встановлено, що комплексна дія конкурентних переваг, отриманих кожною стороною, сформує конкретні чинники впливу на розвиток економічного простору регіону. Проведено аналіз відомостей про самооцінювання двох освітньо-наукових програм, які отримали сертифікат про зразкову акредитацію, на предмет партнерських відносин з представниками бізнесу. Сфокусовано увагу на шляхах подальшого розвитку партнерських відносин закладів освіти та бізнесу.

Ключові слова: економічний простір, регіон, бізнес, освіта, стратегічне партнерство, розвиток, Україна.

Рис. 1, Табл. 1, Літ. 12.

Zakharova Oksana

Doctor of economic sciences, Professor,
Cherkasy State Technological University
ORCID 0000-0001-5793-6203
e-mail: bonheur5576@gmail.com

Nastenko Oleh

Postgraduate,
Cherkasy State Technological University
ORCID 0000-0002-5005-4168
e-mail: o.r.nastenko.asp22@chdtu.edu.ua

**DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SPACE OF UKRAINIAN REGIONS
THROUGH THE ACTIVATION OF BUSINESS AND EDUCATION PARTNERSHIP**

The advancement of the economic space in the regions of Ukraine under contemporary conditions has been demonstrated to be achievable exclusively through the intensification of collaborative relationships between educational institutions and business entities within the region. The content of three prevalent and effective forms of education-business partnerships has been identified and analyzed. The first selected form involves the creation and implementation of joint projects between businesses and educational institutions. The second form entails the introduction of a dual education system across a broad spectrum of specialties. The third form of partnership is associated with the development of joint educational programs by representatives of both the education and business sectors within the region. Competitive advantages derived from partnerships and the practical implementation of these three distinct forms have been systematically organized for educational institutions and business entities within the region. It is established that the collective impact of competitive advantages acquired by each party will contribute specific influencing factors to the development of the economic space within the region. An analysis of self-assessment information from two educational and scientific programs that have received exemplary accreditation certificates has been conducted, focusing on their partnerships with business representatives. Attention is directed towards pathways for the further development of collaborative relationships between educational institutions and businesses.

Key words: economic space, region, business, education, strategic partnership, development, Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасні політичні, економічні та екологічні умови функціонування вимагають для виживання регіонів України запровадження вже сьогодні заходів по досягненню більш високого рівня їх конкурентоспроможності. Це означає, що регіони мають постійно розвивати свій промисловий та людський потенціали, створювати нові робочі місця, запроваджувати інформаційні технології та штучний інтелект у всі сфери управління, залучати інвестиції для розвитку соціальної та економічної сфер і все це здійснювати на засадах сталого розвитку. Іншими словами розвиток економічного простору регіонів України має відбуватися на засадах комплексності, гармонійності та інноваційності. Водночас слід чітко розуміти, що досягти всього переліченого без виконання двох базових умов практично неможливо. Першою умовою виступає висока якість освіти, що надається здобувачам в регіоні за всіма освітніми рівнями, галузями та спеціальностями. До того ж, в основу такої освіти обов'язково має бути покладено наукове підґрунтя, що надасть інноваційного характеру рішенням, які випускники будуть приймати на майбутньому робочому місці. Другою умовою має стати чіткий зв'язок між потребами ринку праці за кількістю фахівців в розрізі спеціальностей та їх компетентнісним рівнем. Саме тому стратегічне партнерство бізнесу і освіти мають стати ключовими факторами розвитку економічного простору регіонів України. Дійсно, саме бізнес створює робочі місця, наповнює бюджет та активізує економічне зростання, а

освіта забезпечує регіони достатнім обсягом кваліфікованих та мотивованих кадрів. Таким чином, партнерство бізнесу та освіти забезпечить ефективне використання ресурсів цих двох секторів, стане умовою для скорочення соціальних проблем території, розвитку інновацій та підвищення конкурентоспроможності регіонів. Отже, можна зробити висновок, що активізація партнерства бізнесу та освіти є важливим завданням для розвитку економічного простору регіонів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність обраної тематики дослідження підтверджується також і тим, що за останні п'ять-сім років суттєвим чином зросло число досліджень, що проводять провідні вчені світу в сфері партнерства бізнесу і освіти, шукаючи все нові точки дотику та інструменти ефективної взаємодії задля отримання позитивного ефекту як для кожної сторони, так і для суспільства й економіки території в цілому. Так, у виданнях, проіндексованих в межах наукометричної бази Scopus, лише за останній рік було опубліковано результати досліджень фахівців з різних куточків світу, що доводить важливість та значущість обраної тематики незалежно від країни і території. Португальські вчені (A.C. Alves, N. Costa, M.L. Nunes, R. Sousa, R.M. Lima та D. Carvalho) описують практичний досвід використання в університеті методології активного навчання за участі представників бізнесу, яка спрямована на активацію творчості та стимулювання критичного мислення здобувачів [1]. Бразильські науковці (A.V.A. Avelar, K.D. da Silva Oliveira та M.C. Farina) під час дослідження щодо пошуку більш ефективних шляхів, практик й інструментів реалізації цілей сталого розвитку до 2030 р., також дійшли висновку, що партнерство навчальних закладів і бізнесу буде сприяти розвитку компетенцій, необхідних майбутнім фахівцям для їх успішної трудової діяльності та посилення рівня індивідуальної та корпоративної соціальної відповідальності [2]. Дослідники з В'єтнаму (V.T.K. Oanh, D.H. Lan та T.M. Tung) описують зміну сучасного ландшафту вищої освіти, його суттєву трансформацію та прагнення подолання розриву між наукою та промисловістю у відповідь на зміну потреб студентів і суспільства [3]. Науковці приходять до висновку, що найбільш ефективним інструментом досягнення цих цілей являється акцентування освітніх програм на розвитку підприємницьких навичок і лідерства, підтримку інновацій, чого можливо досягти шляхом створення при університетах бізнес-інкубаторів із забезпеченням тісних зв'язків із бізнесом. Американські дослідники R. Guarasci та T.K. Eatman на підґрунті аналізу причин прояву кризових явищ в функціонуванні закладів освіти, пропонують впровадити «модель громадянської місії та залученості», яка обумовлює необхідність їх партнерства з органами влади, громадськістю та бізнесом задля підвищення якості й результатів освіти, активізації місцевого підприємництва та залучення громади, підвищення доходів населення та конкурентоспроможності регіону [4]. Американські науковці-практики в галузі освіти (E.M. Holcombe, A.J. Kezar, S. Elrod та J.A. Ramaley) розкривають феномен спільного лідерства в умовах діяльності закладів освіти, що реалізується через їх партнерство із бізнесовими структурами [5]. Науковці з Португалії (S. Amante та R. Fernandes) на основі практичних спостережень доводять, що співпраця між академічним середовищем і бізнесом надає можливості переходу від концепції до дії, стимулює підприємництво, підвищує рівень цифровізації, скорочує існуючий розрив між можливостями закладів освіти та вимогами ринку праці [6]. При цьому у всіх перелічених дослідженнях науковці приходять до висновку про наявність прямого тісного зв'язку між інтенсивністю та результативністю співпраці освітніх установ з бізнесовими структурами та рівнями тих кінцевих показників, що характеризують розвиток економічного простору регіону, де ця співпраця була реалізованою. Спираючись на цей позитивний висновок та розуміючи ті проблеми, які війна, COVID-19 та перманентна багаторічна соціально-економічна криза завдали українській освітній та діловій сферам, можемо констатувати нагальну потребу в продовженні та поглибленні цієї тематики дослідження з метою

перенесення в Україну найкращих практик та найбільш вдалого зарубіжного досвіду.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є доведення необхідності активізації партнерства бізнесу та освіти задля розвитку економічного простору регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Партнерство освіти та бізнесу може мати різні форми реалізації, разом із тим, кожна з них буде приносити ту чи іншу користь не лише безпосередньо учасникам цієї взаємодії, а й суспільству та економіці регіону в цілому. Тому будь-які прояви означеної форми партнерства мають вітатися та всебічно підтримуватися регіональною владою.

Найбільш поширеними формами партнерства освіти і бізнесу можна вважати:

1. Створення й реалізація спільних проєктів між бізнесом та освітніми установами. Цей напрям партнерства є одним з найбільш перспективних, ефективних та взаємовигідних форм взаємодії, так як партнери на рівноправних умовах здійснюють різнопланові заходи, проводять спільні наукові дослідження за конкретною тематикою, актуальною для виробництва, обмінюються корисною інформацією та знаннями, що активізує одночасний розвиток обох інституцій і, як результат, посилює економічний простір регіону. При цьому спільні проєкти можуть бути спрямованими на вирішення різного роду проблем та завдань. Так, бізнес може надавати освітнім установам доступ до своїх ресурсів, таких як технології, знання, інвестиції та експертиза, натомість заклад освіти здатний генерувати ідеї та пропозиції для впровадження інновацій в діяльність бізнесових структур, надавати консультаційні послуги бізнесу. Бізнес може надавати студентам і випускникам можливості для стажування та працевлаштування, що дозволить здобувачам отримати практичний досвід роботи в бізнесі та підвищити свої шанси на успішне працевлаштування після закінчення навчання, а підприємцям – набути можливість пошуку та відбору талантів для їх подальшого працевлаштування на підприємстві. Заклади освіти можуть на постійній основі здійснювати процедури підвищення кваліфікації, надавати послуги з стажування та перенавчання працівників бізнесових структур. Співпраця надає можливість студентам та викладачам збільшити свою мережу контактів, встановлювати зв'язки з професіоналами та експертами в галузі. Результатом такої взаємодії бізнесу та освіти, за умови набуття нею масового характеру, стане поштовх до розвитку економічного простору регіону, можливості до створення нових робочих місць, стимулювання інвестиційних потоків та активізація інноваційної діяльності.

2. Запровадження дуальної форми навчання за широким спектром спеціальностей. Дуальна освіта передбачає поєднання навчання в закладі освіти з практикою в конкретному бізнесі. Цей підхід дозволяє студентам отримати практичні навички, необхідні для успішної роботи в бізнесі, а також краще зрозуміти вимоги ринку праці. Співпраця з бізнесом надає студентам та викладачам можливість отримати практичний досвід із реального бізнес-середовища. Завдяки цьому випускники будуть мати більший рівень професійної мобільності, вищу адаптованість до робочого процесу й скоріше стануть повноцінними членами трудового колективу та дієвими учасниками команди. Причому ця форма не є новою і її ефективність перевірена часом (наприклад, система навчання за схемами «3-2-1», «4-1» та «4-2», яку ще на початку ХХІ ст. було запроваджено як дієвий інструмент практичної підготовки інженерів-машинобудівників в межах співпраці Новокраматорського машинобудівного заводу та Донбаської державної машинобудівної академії [7]).

3. Створення спільних освітніх програм. Представники бізнесу можуть брати участь в розробці контенту освітніх програм задля приведення його до потреб ринку праці, їх можуть запрошувати гаранті освіти програм в якості викладачів-практиків для надання здобувачам найбільш сучасних практичних знань за фахом. Для викладачів досвід тісної співпраці з представниками бізнесу стане основою для підвищення рівня їх

компетентності та надання студентам більш глибокого розуміння предмету. Такі заходи дозволять підвищити якість освітніх програм, збільшити рівень їх відповідності вимогам роботодавців, полегшити процес працевлаштування випускників програми та посилити затребуваність програми серед бажаючих на неї вступити.

Для успішної реалізації спільних проєктів між бізнесом та освітніми установами важливо, щоб обидві сторони були зацікавленими в партнерстві та готовими до плідної співпраці. Для успішної реалізації спільних проєктів важливо встановити взаєморозуміння між бізнесом і закладами освіти, чітко визначити цілі та очікування кожної сторони та активно співпрацювати для досягнення спільних цілей. Важливим також є чітке розуміння сторонами-учасниками тих конкурентних переваг, які кожна з них отримує, рис. 1.

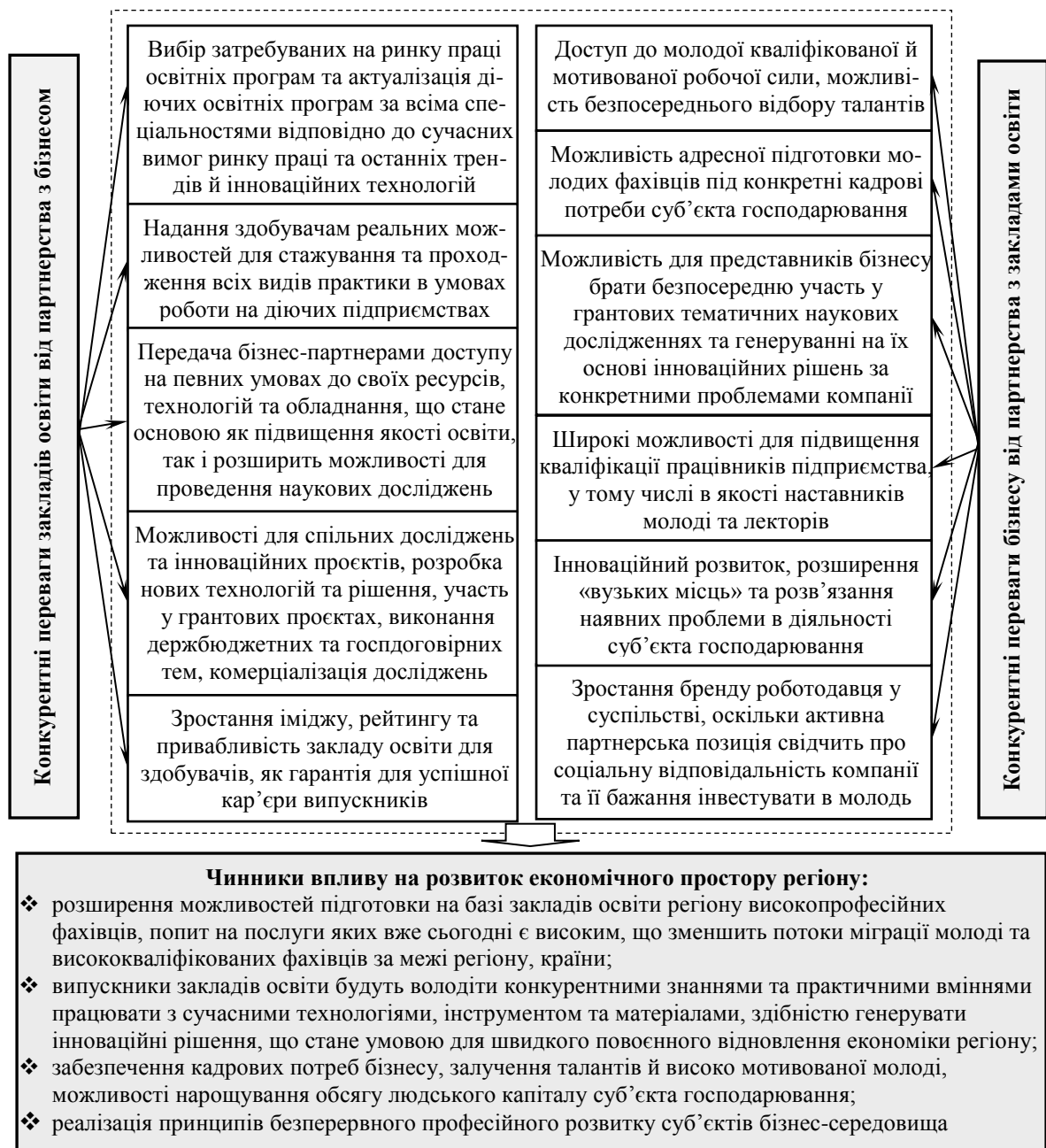

Рисунок 1. Систематизація конкурентних переваг закладів освіти та суб'єктів господарювання регіону, отриманих завдяки партнерству

Джерело: розроблено авторами на основі [8-11]

Реалізація перелічених та інших форм партнерства бізнесу й освіти, враховуючи виокремлені конкурентні переваги, буде сприяти в цілому ефективному розвитку економічного простору регіонів України.

Загалом, партнерство бізнесу з освітою є перспективним напрямом взаємодії за будь-яких часів задля досягнення та подальшої підтримки власної конкурентоспроможності на ринку, а в повоєнний період воно може допомогти представникам ділового середовища отримати доступ до талановитих фахівців, інновацій та ресурсів, що покращують його конкурентоспроможність і будуть сприяти поширенню принципів сталого розвитку на всіх рівнях.

Для того, щоб отримати хоча б приблизне уявлення про те, наскільки використаним є потенціал партнерства освіти та бізнесу ЗВО України, проаналізуємо дві освітні програми економічного профілю, які на даний час останніми отримали сертифікати про зразкову акредитацію від Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти України і тому можуть вважатися такими, на які мають рівнятися всі інші заклади освіти при створенні власних освітніх програм [12]:

- 1) освітньо-наукова програма «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень, 076 Підприємництво та торгівля, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана;
- 2) освітньо-наукова програма «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень, 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, Державний торговельно-економічний університет.

Детальний аналіз інформації, наведеної в відомостях про самооцінювання кожної освітньої програми на предмет наявності партнерства з представниками ділового середовища країни дозволив дійти висновків, систематизацію яких наведено в табл. 1.

Отже, проведений аналіз дозволив зробити висновок, що з трьох виокремлених нами форм партнерства освіти та бізнесу в межах двох освітньо-наукових програм реалізовано лише одну форму, причому здійснено це було дуже потужно та на комплексному підґрунті. Разом з тим, друга форма партнерства, а саме запровадження дуальної форми навчання, в межах аналізованих програм реалізованою не була, проте це не можна вважати доволі критичним моментом по відношенню до якості програм. Дійсно, підготовка докторів філософії більшою мірою має бути спрямованою на виховання науковця, здатного використовувати наявні інструменти і методи дослідження та нагромаджену людством систему знань, щоб на їх основі генерувати нові технології, підходи і рішення, використання яких сприяло б розв'язанню нагальних проблем суспільства, регіону та бізнесу зокрема. Тому освітньо-наукова програма взагалі більшою мірою має бути спрямованою на реалізацію наукової складової загальної підготовки майбутнього доктора філософії, а її практична складова має бути застосованою в якості інструмента апробації сформульованих молодим дослідником наукових гіпотез. У цьому контексті дуже важливим аспектом стала б реалізація першої, з виокремлених нами, форми партнерства освіти і бізнесу, а саме – створення й реалізація спільних наукових проектів між закладом освіти та суб'єктами ділового середовища регіону за участю здобувачів наукового ступеня доктора філософії. Нажаль дана форма партнерства не була реалізованою жодною з розглянутих програм. Натомість саме ця форма є визначальною при підготовці докторів філософії в провідних закладах освіти розвинених країн світу і тому на її реалізацію мають бути спрямованими зусилля гарантів освітніх програм закладів освіти України. Враховуючи проголошені в розглянутих освітньо-наукових програмах перспективи їх подальшого розвитку, можемо бути впевненими, що саме ця траєкторія розвитку і буде обраною поважними закладами освіти, що має стати прикладом для всіх інших ЗВО України. Якщо вдасться цю позитивну практику реалізувати та

поширити, то це стане потужним драйвером для розвитку економічного простору України в повоєнний період.

Таблиця 1 – Аналіз відомостей про самооцінювання двох освітніх програм, які отримали сертифікат про зразкову акредитацію, на предмет партнерських відносин з представниками бізнесу

Форма партнерства освіти і бізнесу, перспективи	Освітньо-наукова програма	
	Підприємництво, торгівля та біржова діяльність	Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
Створення спільних освітніх програм	<p>На підставі угоди про співпрацю створено Професійний дорадчий комітет, до складу якого входять представники 82 організацій. Одна з цілей діяльності комітету – удосконалення освітніх програм з метою приведення їх до вимог ринку праці.</p> <p>В обговоренні проекту ОНП-2020 взяли участь представники компаній: ПрАТ Київстар, ТОВ «Козятинський м'ясокомбінат», Sportsequipment, ТОВ «Укрімпексбуд», Кіндерклінік, ТОВ «СПЗ-Україна», ТОВ «Меркурій», ТОВ «Вортекс +», ПрАТ «Телеканал «Інтер», Luxoft, СП «Оптіма-Фарм, ЛТД», ТОВ «Будінвест-сервіс15», ІНТЕРПАЙП Україна, UkrSibbank Bnp Paribas, PR-Service, ТОВ «Тема Мода Юкрейн» (LC Waikiki), ПрАТ «Детвілер», ГК «Галафарм», Vortex, співробітники наукових установ, ЗВО.</p> <p>Запрошення до проведення окремих лекцій, участі в спіч-кафе та Workshop представників Європейського фонду менеджменту якості, Інституту економіко-правових досліджень НАН України, Укрпатенту, Всеукраїнського об'єднання малого та середнього бізнесу «Фортеця», Monobank, Фонду сталого розвитку підприємництва (Німеччина)</p>	<p>Участь у розробці ОНП взяв директор Департаменту з питань фінансового та економічного розвитку Секретаріату Кабінету Міністрів України.</p> <p>Центром розвитку кар'єри разом з роботодавцями щорічно проводяться круглі столи, майстер-класи, воркшопи, тренінги, зустрічі з підприємцями, екскурсії.</p> <p>Проводяться відкриті лекції фахівцями-практиками: керівником Секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, директором Департаменту з питань фінансового та економічного розвитку Секретаріату Кабінету Міністрів України, начальником Управління моніторингу пов'язаних із банками осіб Національного банку України, директором Департаменту фінансової стабільності Національного банку України.</p> <p>Укладаються договори та угоди з установами та організаціями.</p> <p>Основні стейкхолдери: Міністерство фінансів України, Пенсійний фонд України, Державна казначейська служба України, Офіс великих платників податків Державної фіскальної служби України, Державна аудиторська служба України, Незалежна асоціація банків України</p>
Перспективи подальшого розвитку ОНП	Активізація академічного підприємництва в інноваційній екосистемі університету, заохочення креативних ідей та Start-up, забезпечення їх комерціалізації	Започаткувати практику комерціалізації результатів наукових досліджень докторів філософії, в тому числі в установах стейкхолдерів (за можливості)

Джерело: розроблено авторами на основі [12]

Висновки. Розвиток економічного простору регіону є комплексним явищем, що залежить від цілої низки факторів впливу, не останнє місце серед яких займають досягнутий рівень якості освіти, що надається закладами освіти в регіоні та конкурентоспроможність регіонального бізнесу. Практика зарубіжних країн доводить, що посилити позитивну дію цих двох факторів можливо завдяки активізації партнерства освіти та бізнесу, результатом чого має стати синергетична дія та позитивний вплив на всіх стейкхолдерів такої взаємодії та загалом на розвиток економічного простору регіону. Саме тому є необхідність у поглибленні досліджень щодо тематики партнерства освіти і бізнесу, для чого в роботі проаналізовано найбільш поширені форми такого партнерства та систематизовано конкурентні переваги, які кожна сторона взаємодії отримує в її результаті. Розглянуто найкращі практики реалізації в Україні партнерства освіти і бізнесу, що мають стати орієнтиром для інших закладів освіти при побудові стратегічного плану їх розвитку. Визначено наявні «вузькі місця» та окреслено перспективи розвитку партнерських відносин між освітою та бізнесом. Подальші дослідження мають бути присвяченими пошуку найбільш дієвих, раціональних та ефективних моделей стратегічного партнерства між закладами освіти та суб'єктами ділового середовища регіону, запровадження яких на практиці дозволить прискорити виведення регіональної економіки з кризового стану в повоєнний час.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Alves A.C., Costa N., Nunes M.L., Sousa R., Lima R.M., Carvalho D. PBL in a university-business cooperation in engineering and operations management master: challenges and opportunities. *International symposium on project approaches in engineering education*. 2023. №13. Pp. 47-57.
2. Avelar A.B.A., da Silva Oliveira K.D., Farina M.C. The integration of the Sustainable Development Goals into curricula, research and partnerships in higher education. *International Review of Education*. 2023. Vol. 69. Issue 3. Pp. 299-325. DOI 10.1007/s11159-023-10013-1.
3. Oanh V.T.K., Lan D.H., Tung T.M. Evaluating strategies to create successful business incubators in higher education in Vietnam. *Migration Letters*. 2023. №20. Pp. 40-53.
4. Guarasci R., Eatman T.K. Neighborhood democracy: a model for building anchor partnerships between colleges and their communities. 2023. Pp. 1-177. DOI: 10.4324/9781003446132.
5. Holcombe E.M., Kezar A.J., Elrod S., Ramaley J.A. Shared leadership in higher education: a framework and models for responding to a changing world. *Shared Leadership in Higher Education: A Framework and Models for Responding to a Changing World*. 2023. Pp. 1-231. DOI: 10.4324/9781003446965.
6. Amante S., Fernandes R. Aligning the pedagogical innovation with vet, industry, and research partnerships: insights on the demola portugal initiative. *Education Sciences*. 2023. №13 (1). Art. no. 93. DOI: 10.3390/educsci13010093.
7. Donbass State Engineering Academy. URL: <http://eng.dgma.donetsk.ua/>.
8. Захарова О.В., Настенко О.Р. Стратегічне партнерство бізнесу та освіти як умова активізації розвитку ІТ-сфери України. *Економіка і організація управління*. 2023. №1 (49). С. 5-15.
9. Захарова О.В. Зміна підходів вищої школи до підготовки фахівців як виклик нової економіки. Соціально-трудові відносини: теорія та практика. *Зб. наук. пр. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний ун-т ім. В. Гетьмана»*. 2017. №2 (14). С. 131-142.
10. Хоружа Л., Тадеуш О. Партнерство освіти та бізнесу: у пошуках нових форм взаємодії. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2020. Вип. 1. С. 7-16.
11. Почтавюк А.Б., Захарова О.В. Роль высшего образования в активизации процессов

накопления человеческого капитала. *Vybrané aspekty regionálního rozvoje. 6. Vysoká škola evropských a regionálních studií, vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií*, 2021. P. 58-81.

12. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Офіційний сайт. URL: <https://naqa.gov.ua/#>.

REFERENCES

1. Alves, A.C., Costa, N., Nunes, M.L., Sousa, R., Lima, R.M., Carvalho, D. (2023). PBL in a university-business cooperation in engineering and operations management master: challenges and opportunities. *International symposium on project approaches in engineering education*, 13, 47-57.
2. Avelar, A.B.A., da Silva Oliveira, K.D., Farina, M.C. (2023). The integration of the Sustainable Development Goals into curricula, research and partnerships in higher education. *International Review of Education*, 69(3), 299-325. DOI 10.1007/s11159-023-10013-1.
3. Oanh, V.T.K., Lan, D.H., Tung, T.M. (2023). Evaluating strategies to create successful business incubators in higher education in Vietnam. *Migration Letters*, 20, 40-53.
4. Guarasci, R., Eatman, T.K. (2023). Neighborhood democracy: a model for building anchor partnerships between colleges and their communities, 1-177. DOI: 10.4324/9781003446132.
5. Holcombe, E.M., Kezar, A.J., Elrod, S., Ramaley, J.A. (2023). Shared leadership in higher education: a framework and models for responding to a changing world. *Shared Leadership in Higher Education: A Framework and Models for Responding to a Changing World*, 1-231. DOI: 10.4324/9781003446965.
6. Amante, S., Fernandes, R. (2023). Aligning the pedagogical innovation with vet, industry, and research partnerships: insights on the demola portugal initiative. *Education Sciences*, 13(1), 93. DOI: 10.3390/educsci13010093.
7. Donbass State Engineering Academy. URL: <http://eng.dgma.donetsk.ua/>.
8. Zakharova, O.V., Nastenka, O.R. (2023). Strategichne partnerstvo biznesu ta osvity jak umova aktyvizaciji rozvytku IT-sfery Ukrainy. *Ekonomika i orghanizacija upravlinnja*, 1 (49), 5-15.
9. Zakharova, O.V. (2017). Zmina pidkhodiv vyshhoji shkoly do pidgotovky fakhivciv jak vyklyk novoji ekonomiky. Socialjno-trudovi vidnosyny: teorija ta praktyka. *Zb. nauk. pr. Kyjiv: DVNZ «Kyjivskyj nacionalnyj ekonomichnyj un-t im. V. Ghetjmana»*, 2(14), 131-142.
10. Khoruzha L., Tadeush O. (2020). Partnerstvo osvity ta biznesu: u poshukakh novykh form vzajemodiji. *Neperervna profesijna osvita: teorija i praktyka*, 1, 7-16.
11. Pochtovuk, A., Zakharova, O. (2021). Role of higher education in activating the processes of accumulation of human capital. *Vybrané aspekty regionálního rozvoje. 6. Vysoká škola evropských a regionálních studií, vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií*, 58-81.
12. The National Agency for Higher Education Quality Assurance. URL: <https://en.naqa.gov.ua/>.